

bâtiment, foyer, logis, demeure, gîte, toit, immeuble во французькому мові та *home, house, dwelling, space* в англійській мові; рос. *общежитие* – *maison communautaire, foyer, maison d'étudiants* – англ. *hostel, hall of residence, dormitory*; рос. *тюрьма* – *maison d'arrêt, prison*.

Таким чином результати порівняння фактичного матеріалу дозволяють виявити риси схожості, що проявляються в використанні однакових способів словоутворення та словоутворючих засобів, та виявити відмінності, які проявляються в невідповідності способів словоутворення. Так основними відмінностями номінації просторових денотатів в англійській та французькій мовах можна вважати використання прийомів для утворення нових назв у вигляді аналітичності цих мов, російська ж мова для цієї мети використовує моделі безсполучних словосполучень.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Гак В.Г. К еволюції способів речової номінації // *Вопросы языкознания*. – 1985. – № 4 – 5. – С. 28 – 45.
2. Котельникова Г.Д. Називання осіб по дієвиду в російській та болгарській мовах // *Вопросы словообразования и номинативной деривации в славянских языках: материалы III республиканской конференции*. – Гродно, 1990. – С. 42 – 50.
3. Пражский лингвистический кружок. – М., Наука, 1967. – 289 с.
4. Солнцев А.В. К вопросу о номинативности // *Типы коммуникации и содержательный аспект языка*. – 1985. – № 3.
5. Солнцев А.В. Виды номинативных единиц // *Вопросы языкознания*. – 1987. – №2. – С. 133 – 137.
6. Шмелев Д.Н. Способы номінації в сучасній російській мові. – М.: Наука, 1982. – 296 с.
7. Языковая номінація (общие вопросы). М., 1977.
8. Le Petit Robert. Dictionnaire de la langue française. 2001. 2841 p.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРЕ

Янина Гах – доцент кафедри мовознавства та російської мови ГПІІІЯ, доцент кафедри практики французької мови ГПІІІЯ.

Научные интересы: лексикология, сравнительное языкознание.

ПРЕДИКАТИ КАУЗАТИВНОСТІ В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Ганна ГЛУЩУК (Київ, Україна)

У статті розглянуто сферу мовного вираження каузативних відношень та відображено механізми функціонування категорії каузативності у сучасній іспанській мові через засоби її реалізації у каузативних конструкціях та у дієсловах із семою каузативності.

The article takes a view of the sphere of speech expression of causal relations and reflects the mechanisms of causal category functioning through means of its realization in causal constructions and verbs containing causal seme in contemporary Spanish.

Одною з форм загального взаємозв'язку явищ об'єктивного світу є причинність. „Під причиною розуміється явище, яке так пов'язано з іншим явищем, що його виникнення неминуче призводить до виникнення наслідку і його знищення веде до знищення наслідку” [6: 417]. Оскільки у світі немає безпричинних явищ, причинно-наслідкові відношення відіграють величезну роль у реальній дійсності.

Одним із видів причинно-наслідкових відношень є відношення каузативності. Це такі зв'язки між причиною та наслідком, при яких друге не лише безпосередньо витікає з першого та породжується ним, але його поява ще й зумовлена певним примушенням.

У нашій роботі центральне місце відводиться вивченню природи каузативності та відображенню механізмів функціонування категорії каузативності у сучасній іспанській мові через засоби її реалізації у каузативних конструкціях та у дієсловах із семою каузативності.

Каузативність відображає один із способів спричинення, а саме через присилування (примушення). Тому каузативність відноситься до сфери суб'єктно-об'єктних відношень та означає спонукування об'єкта до здійснення дії або зміни стану. Таким чином, каузативність відображається у мові у вигляді певних біномів, створюючи особливі конструкції, так названі каузативи. Каузатив – це сукупність мовних засобів, які мають за мету вираження відношень каузативності. Сам стан спонукування (присилення) у ланцюгу причинно-наслідкових зв'язків, що спричиняє певні наслідки, називається каузацією.

Лінгвістичне поняття каузації, або „спричинення” типу „зробити так, щоб...”, за Ш. Баллі, визначається як асиметричне і транзитивне причинно-цільове логіко-семантичне відношення, що пов'язує один з одним дві або більш елементарні суб'єктно-предикатні

структури, послідовність яких формує складну каузативну макроструктуру та конститууює відповідну каузативну ієрархію суб'єктів [1].

Н. С. Берон вважає каузацією відношення між станами та впливаючими силами. Силу, що забезпечує необхідні умови для переходу об'єкта з одного стану у інший, він пропонує називати „причиною”, а кінцевий стан „ефектом або результатом” [9].

Таке пояснення не можна вважати задовільним, тому що забезпечення необхідних умов для переходу у новий стан ще не означає примушення, і, відповідно, широке розкриття поняття каузативності не досягається.

Каузативні відношення у мові відрізняються від того, що відображається у системі логіки та філософії. Лінгвістику каузативні конструкції цікавлять як власно мовний об'єкт, що має формальну і семантичну специфіку, яку необхідно висвітлити й описати. Каузативні відношення, які виражаються мовними засобами, відображають хід розвитку людського мислення від більш простого до більш складного розуміння дійсності. У лінгвістиці каузативність визначається як сукупність мовних явищ, які об'єднуються на основі загального значення каузативності. Встановлення каузативних відношень є одним із методів упорядкування думок, основний спосіб організації мисленнєвого процесу людини.

Р.А. Заубер визначає ситуацію каузативною за наявності трьох учасників: 1) суб'єкта каузації – особи чи предмета, які виступають ініціатором або причиною каузації; 2) дії, яка каузується, дії як результату каузації; 3) об'єкта каузації – особи чи предмета, на яких спрямована каузація [5: 4]. У значенні каузації, таким чином, завжди присутні відтінки примушення, тиску, стимулювання, які виступають зоною перетину значень каузативності й модальності [2: 234].

Подібні каузативні ситуації в іспанській мові здатні позначати дієслівні перифрази, суб'єкт яких тільки спричиняє здійснення дії замість того, щоб реалізувати її власноруч [10: 69].

До таких каузативних перифрастичних конструкцій іспанської мови належать дієслівні перифрази *hacer + infinitivo*, *dejar + infinitivo*, утворені за допомогою дієслів широкої семантики *hacer* «робити» і *dejar* «залишати», які в даному випадку виступають в якості каузативних. Р.А. Заубер відносить ці дієслова до власне каузативних, які позначають тільки каузацію на відміну від іншої групи каузативних дієслів, які водночас позначають каузацію й засіб каузації, як, наприклад, *mandar* «наказати», тобто примусити голосом, жестом і т.п. [5: 11-12].

Залежно від типу каузативної ситуації, яка позначається каузативними дієслівними перифразами іспанської мови, вони відповідно поділяються на фактитивні – *hacer + infinitivo* і пермісивні (дозвільні) – *dejar + infinitivo* [5: 11]. Основна різниця між ними полягає в тому, що фактитивна дієслівна перифраза *hacer + infinitivo* вказує на те, що суб'єкт каузації є активним учасником ситуації, спричинюючи певні дії об'єкта, а пермісивна дієслівна перифраза *dejar + infinitivo* навпаки вказує на пасивний характер дій суб'єкта, який тільки контролює ситуацію, дозволяючи об'єкту виконувати певні дії [7: 120]. Можливо, саме такий пасивний характер пермісивної конструкції зумовлює точку зору В.Г. Гака [4], який вважає, що у французькій мові, де існують аналогічні інфінітивні конструкції з дієсловами **faire** «робити» та **laisser** «залишати», тільки дієслово **faire** «робити» є власне каузативним, а **laisser** «залишати» не має каузативної значимості. На нашу думку, обидві дієслівні перифрази є каузативними, оскільки позначають причинно-наслідковий зв'язок між двома ситуаціями, причому одна ситуація спричиняє іншу.

Для перифрази каузації можливо відношення об'єкта (ситуації) до слідуєчого часового плану, але при цьому без часового розриву: початок каузативної ситуації завжди знаходиться у часовому плані основного (чи головного) предиката. Тому каузативні дієслова часто є починаючими, інхоативними.

Вищезазначені перифрази в основному співпадають із складнопідрядними реченнями і завдяки цьому дозволяють чітко виділити всі семантико-синтаксичні компоненти, які інколи містяться лише імпліцитно. Таким чином вони відображають глибинний семантичний рівень висловлювання.

При порівнянні перифрази з реальними мовленнєвими висловлюваннями доцільно, на нашу думку, предикати цілі, каузативності і причини поділити на такі типи:

- 1) семантично чисті та семантично поєднані;
- 2) синтаксично приховані та синтаксично відкриті.

Під семантично чистими розуміються ті конструкції, які найбільш чітко відображають семантичні ознаки, що виражаються перифразою. Семантично поєднаними – навпаки, називаються ті конструкції, у яких одне значення виступає разом з іншими значеннями через схрещування якихось семантичних ознак, що виражаються категорією з семантичними ознаками іншої категорії, наприклад, «склеювання значень каузації і цілі у каузативних дієсловах на основі ряду семантичних ознак» [8: 25].

Під синтаксично прихованими розуміються конструкції, що допускають неізоморфність (недостатність або імпліцитність чи еліптичність) по відношенню до синтаксичних компонентів, виражених перифразою, наприклад, каузативне дієслово типу «*alimentar*» / «годувати» у порівнянні з перифразою каузації «*hacer así que uno coma*» / «зробити так, щоб хтось їв».

Щодо синтаксично відкритих конструкцій, це такі, що найбільше відповідають перифразі. Це притаманно складнопідрядним реченням цілі: «*hacer algo para que*» / «зробити щось, щоб», «*hacer para que*» / «зробити, щоб». У цьому випадку самі перифрази є синтаксично відкритими та відносно чистими семантичними типами відповідних предикатів.

За своєю природою каузативність є більш складною категорією, ніж категорія цілі: якщо ціль асоціюється перш за все з деяким об'єктом, то каузативність – з деяким процесом; типове вираження цілі – це ім'я, типовим вираженням каузативності є предикат.

Предикати-дієслова.

Взагалі, предикати-дієслова каузативних конструкцій відображають деяку близькість до предикатів-дієслів у конструкціях цілі, тому що в більшості випадків це є переважно активні фізичні дії, наприклад: «*romper*» / «розбивати», «*obligar a hacer algo*» / «змушувати щось робити», «*hacer + inf.*» / «змусити».

Л.М. Васильєв вважає, що „каузативними або фактитивними дієсловами називають такі, які слугують для вираження причинно-наслідкових зв'язків відношень у реченні” [3: 15].

Велика група каузативних дієслів включає як активну фізичну каузативну дію, так і непрямий вплив словом, наказом, дозволом, невтручанням. Наприклад: «*fatigar*» / «втомити», «*dejar + inf.*» / «дозволити».

Також існують каузативні дієслова, які передбачають стан, що каузується, тобто вплив цього стану на будь-який об'єкт: «*hacer bronceado*» / «зробити загорілим».

Уже відмічена характерна особливість предикатів каузації – активність дії, що каузується, – також відображається у близькості каузативних дієслів до імперативних, з одного боку, а з іншого – у інтенсивності каузируючої дії чи стану у реченнях наслідку. Так, ряд таких авторів як А.Мейєс, І.М.Тронський, Хр.Станг, А.Шлейхер відмічають близькість значень каузативності та імперативності, а також подібність форм, що їх виражають.

Суб'єкти каузації.

Дієслова, що означають активну фізичну дію, що каузується, узгоджуються з суб'єктом, який здатен на таку дію. У першу чергу, це суб'єкт, що означає живу істоту, здатну на активну цілеспрямовану діяльність. Однак є небагато дієслів, які можуть узгоджуватися лише з живим суб'єктом: «*alimentar – dar de comer*» / «нагодувати – дати їсти», «*invetar a bailar*» / «запросити на танець», «*acostar*» / «укласти спати».

Дієслова, що узгоджуються тільки з живим, свідомим суб'єктом, передбачають каузативний вплив «словом» (*mandato* / наказ; *permiso* / дозвіл).

До іншої великої групи належать ті каузативні дієслова, що можуть узгоджуватися з будь-яким суб'єктом, здатним на активний вплив, незважаючи на його спроможність чи неспроможність до цілеспрямованої дії. Такий суб'єкт може означати лице, живу істоту, явище природи, річ, абстрактне поняття. Наприклад: «*fatigar (persona, camino, trabajo)*» / «втомити (людина, шлях, праця)»; «*calentar (persona, sol, fuego, estufa)*» / «нагріти (людина, сонце, вогонь, піч)».

При появі несвідомого суб'єкта-каузатора виключається семантична ознака цілеспрямованості дії, що каузується, а, відповідно, і можливість появи відтінку цільового значення, наприклад: «*la lluvia hizo la tierra húmeda*» / «дощ зробив землю вологою». Водночас такі каузативи є більш близькими до предикатів причини, на що вказує також той факт, що часто такі конструкції (як приховані так і відкриті) легко трансформуються у предикати причини, наприклад: «*la tierra se hizo húmeda por causa de la lluvia*» / «земля стала вологою від дощу».

У залежності від суб'єкта-каузатора та його наміру (якщо суб'єкт свідомий), як правило, виокремлюють два види каузації:

- ⇒ довільна / purposive (: active)
- ⇒ мимовільна / accidentale (: stative) [8: 10].

Речення з несвідомим суб'єктом-каузатором виражатимуть тільки мимовільну каузацію, а речення з суб'єктом-каузатором, що означає особу, виражатимуть обидва види каузації.

Об'єкти каузації.

Предикати каузації характеризуються неправильністю дії, що каузується, на об'єкт (усі каузативні дієслова є транзитивними).

Згідно з вищенаведеним розподілом каузації на довільну та мимовільну в залежності від семантики суб'єкта-каузатора та його наміру (якщо суб'єкт свідомий) розрізняють два типи спрямованості на об'єкт:

- довільний;
- мимовільний.

Наприклад: «*romper el vidrio de la ventana*» / «розбити вікно», «*destruir la vida de alguien*» / «занапастити чийсь життя» можливо і довільно, цілеспрямовано, і мимовільно, тобто досягається неочікуваний, непередбачуваний чи небажаний результат.

У цьому зв'язку необхідно відзначити, що скриті каузативи – це каузативні дієслова, що характеризуються частіше довільною направленістю на об'єкт: відповідно довільністю каузації.

Таким чином, можна пояснити оформлення значення каузації у синтетичній формі: об'єкт, тобто наслідок каузації, стоїть дуже близько від самої дії, що каузується.

Необхідно підкреслити, що існує пункт пересічення значень цілі (мети) та каузації. Це трапляється, коли каузацію можна було б назвати активною та довільною: активна дія живого суб'єкта каузатора спрямована суто на об'єкт. З іншого боку, така каузація, яку можна назвати пасивною, слабкою, мимовільною (неактивний, слабкий вплив неживого суб'єкта, його стану чи ознаки на об'єкт) є близькою до причини. Перший тип каузації є більш характерним для прихованих каузативів, другий – для відкритих.

Отже, взявши до уваги все викладене вище, ми можемо визначити, що під терміном «каузативність» (у лінгвістичному аспекті) розуміється дія, що викликає якусь ситуацію, іншу дію або стан об'єкта. Під предикатом каузації розуміється предикат, що означає «*hacer así que una situación aparezca o exista*» / робити так, що якась ситуація з'являється або існує. Вважаємо, що подальше ретельне дослідження каузативності та механізмів її реалізації в іспанській мові є однією із складових дослідження іспанського дієслова як когнітивно-дискурсивної категорії в цілому, що є актуальним завданням новітньої лінгвістичної наукової парадигми, спрямованої, зокрема, на пізнання механізмів категоризації людського досвіду і його відображення в мові.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Балли. Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. – М.: Издательство иностранной литературы, 1955. – 416 с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: КДУ, 1997. – 300 с.
3. Васильев Л.М. Семантика русского глагола. – М.: Высшая школа, 1981. – 184 с.
4. Гак В.Г. Теоретическая грамматика французского языка. – М.: Добросвет, 2000. – 832 с.
5. Заубер Р.А. Каузативная конструкция в испанском языке: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.05./ ЛГУ им. А.А. Жданова. – Л., 1971. – 21 с.
6. Кондаков Н.И. Логический словарь. – М.: Наука, 1971. – 656 с.
7. Корди Е.Е. Модальные и каузативные глаголы в современном французском языке. – Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1988. – 165 с.
8. Савичюте Г.С. Предикаты цели и предикаты каузации: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04. / Ин-т яз-ния АН СССР. – М., 1980. – 23 с.

9. Baron N.S. Language acquisition and historical change. – Amsterdam, New York, Oxford: North-Holland Publishing Company, 1977. – 320 p.
10. Hamplova S. Algunos problemas de la voz perifrástica pasiva y las perífrasis factitivas en español. – Praha: Instituto de Lenguas y Literaturas de la Academia Checoslovaca de Ciencia, 1970. – 96 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ганна Глушук – аспірант кафедри іспанської філології Київського національного лінгвістичного університету.
Наукові інтереси: функціональна граматики іспанської мови.

**ВИПАДКИ ОБРАЗНОГО НЕЗБІГУ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ МЕТАФОРИ
В ПОРІВНЯННІ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ**

Крістіна ГОЛОВЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглядається питання образного аспекту внутрішньої форми метафори та аналізуються приклади її образної розбіжності в порівнянні в українській та англійській мовах.

The article deals with the question of the metaphorical inner form representation and analyses the cases of its image variance in Ukrainian and English in comparison.

Зміст мовних одиниць закріплюється у їх внутрішній формі. У працях лінгвістів внутрішня форма слова отримала різноаспектні трактування. Її розуміють як первісну ознаку, що лягла в основу найменування (Р.А. Будагов, В.Г. Варіна, В.Г. Гак, Б.О. Плотников, В.М. Русанівський), образний елемент у значенні номена (Л.А. Булаховський, Г.О. Винокур, В.І. Телія, Л.Г. Хижняк, О.В. Чичерін), спосіб передачі поняття відтінком значення (О.С. Кубрякова, Б.О. Серебренников), ланку, що поєднує довербальну і вербальну стадії номінативного акту, “пучок асоціацій” (О.С. Снітко), фактор словотвірної системності (Н.І. Мигіріна), розумовий образ (Т.Р. Кияк). У цій статті внутрішня форма розглядається насамперед як образна ознака, метою постає аналіз випадків її образного незбігу на основі метафори в порівнянні в українській та англійській мовах.

Метафора – потужний засіб відображення нових знань про світ. Її функція – викликати образи, уявлення, індивідуалізувати. Як стверджує В. І. Телія, метафора – це “модель, що виконує в мові ту ж функцію, що і словотворча модель, але більш складну і до того ж таку, що діє приховано, нестандартно” [5: 85]. Образ в основі метафоричного найменування відіграє роль внутрішньої форми з характерними саме для цього образу асоціаціями, що представляють суб’єкту мовлення широкий діапазон для інтерпретації змісту. Образна сила метафори полягає в тому, що вона актуалізує цілі комплекси основних і суміжних понять, які пов’язуються з двома порівнюваними явищами. “Сам процес пізнання, – писав О.О. Потебня, – є процес порівняння” [8: 26]. Отже, порівнюючи два предмети, відшукуємо те подібне, що зближує їх, при цьому характер зближення неоднаковий при порівнянні і метафорі. При метафоричному вживанні воно постійне і має характер ототожнення. “Метафора, подібно до тотожності, тільки констатується, вона виключає вимір... вона відображає світ, що зупинився, світ, позбавлений внутрішньої динаміки, світ сутностей. Ось чому метафора намагається вловити константні властивості об’єктів, “їх душу”, яку вона, завдяки своїй образності, робить доступною чуттєвому сприйняттю” [8: 27].

Метафорична внутрішня форма слова виникає в словах, утворених через вторинну номінацію, тобто в словах з переносним значенням. В її основі лежить асоціація, вона образно характеризує денотат і відбиває міфічні та поетичні вимисли, народну символіку, а найчастіше виражає емоційно-оцінне ставлення мовця до денотата (укр. *демонстрація* ‘визивна, задирлива поведінка’ – англ. *show*, укр. *однобічний* ‘який висвітлює предмет не повністю, а лише з одного боку, в одному аспекті’ – англ. *one-sided*, укр. *жорсткий* ‘який не терпить відхилень’ – англ. *drastic*, укр. *спочити* ‘бути мертвим’ – англ. *to rest*, укр. *спотикатися* ‘хибно діяти’ – англ. *to stumble over*, укр. *оповити* ‘повністю займати розум, почуття людини’ – англ. *wrapped up in*, укр. *дутися* ‘набирати ніби поважного виду, триматися пухато’ – англ. *to swell*). За своєю природою семантика метафоричних найменувань є багатоаспектною. В їх змісті поєднані елементи мови та мислення. Процеси номінації, в тому числі й метафоризації, універсальні, але особливістю метафоризації є номінативний акт, сутність якого в тому, що “гносеологічний образ позамовного об’єкта тут завжди переосмислюється змістом мовної форми” [6: 167]. Іншими словами, новий зміст